

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KARL von HOMPESCH

»BRILLEMANNEN«

Af ARTHUR VAAG

KARL von HOMPESCH

»BRILLEMANDEN«

En eventyrer på Napoleonskrigenes tid

Af ARTHUR VAAG

FORORD

Da den i Færøernes historie særdeles kyndige John F. West, Nottingham, har fremdraget vigtige dokumenter i England til belysning af begivenhederne i Tórshavn i 1808, plyndringen ved Karl von Hompesch og priseretsagen derefter, gav det stødet til en gammel plan om at søge opklaret denne mands historie. Det var nemlig forlængst blevet klart, at Jakob Jakobsens oplysninger om ham i hans udmærkede bog om Poul Nolsøe, Lívssøga og Irkinge, Tórshavn 1912, på enkelte punkter var mangelfulde. Det viste sig, at Karl von Hompesch i sin tid har spillet en betydelig rolle, især i Mellemeuropas historie. Hans liv var imidlertid også dér gået i glemme, men ca. 100 år efter hans død er af to historieforskere, en ungarsk og en tysk, blevet fremdraget talrige data, og hans liv er behandlet i de to forfatteres værker.

Det vil formodentligt være ikke helt uden interesse at kende denne Nolsøe-Pouls modstander nærmere, ikke mindst fordi hans historie giver et indblik i tidens urolige og brogede drama, datidens verdenskrig, i hvilken Færøerne blev inddraget, og som landet led under.

Da Karl von Hompesch, »brillemanden«, og hans virksomhed på Færøerne er omtalt af Jakob Jakobsen og af J. H. West, henvises for dette tidsrum til disse forfatteres værker. Se litteraturlisten nr. 18 og nr. 25.

En lang række personer og institutioner er det mig en kær pligt at takke for interesse og hjælp. I første række må nævnes miss Mavis Mackinnon, London, der med stort udbytte opsøgte alle tænkelige arkiver. Desuden min kollega i interessen for Færøernes historie, J. F. West, M. A., Nottingham, samt major C. J. Wilson, Winchester.

En særlig tak til hr. Viggo Sjøquist, det danske udenrigsministerium, der gennem den danske ambassade i Buda-Pest og det ungarske udenrigsministerium satte en kædereaktion i gang, der resulterede i

interesse og hjælp, for hvilken hver enkelt takkes, dr. Fülep Ferenc, direktør, og dr. Korek József, vicedirektør, begge Det ungarske Nationalmuseum, Buda-Pest, samt Det ungarske Landsarkiv, Buda-Pest. — Dr. Korek József bestrider på grundlag af historiske undersøgelser herkomsten af den afbildede kårde, hvilket ikke skal forties. Men jeg bemærker, at dette måske ikke berører den af Karl von Hompesch ejede pragtsabel, der formentlig befinder sig i England. Også læge Szandór Medgyési, København, takkes for værdifuld oplysning.

Niedersächsisches Staatsarchiv i Hannover og Bayerische Staatsbibliothek i München har elskværdigt bidraget med oplysning, og ikke mindst bibliotekarerne på Det kgl. Bibliotek, København, og Statsbiblioteket, Århus, skylder jeg særdeles megen tak for imødekommenhed og hjælp.

Mandø, maj 1971.

A. Vaag.

Oprindelse og slægt

Karl von Hompesch, der i Tyskland kaldes Freiherr (el. Reichsfreiherr) von Hompesch zu Bollheim (1) – en enkelt gang kaldes han greve – men i England benævnes han i almindelighed baron Charles von Hompesch, eller ganske enkelt baron Hompesch, er af en meget gammel og anset slægt. Den hørte hjemme i hertugdømmet Jülich mellem Rhinen og den hollandske grænse, vest for Køln og nord for Aachen. Familien hørte til det jülichske ridderskab og besad i 1116 borgen Höningen, dengang stavedes navnet Hundsbusch. I slutningen af 1700-tallet ejede familien store udstrakte godser og boede på slottet Bollheim ca. 45 km fra Aachen.

Faderen, rigsfriherre *Karl Frantz von Hompesch-Bollheim*, steg til de højeste civile værdigheder i Tyskland, der på det tidspunkt var delt i en lang række stater af meget forskellig størrelse – tysklandskortet lignede et puslespil – med familieforbindinge mellem grever, hertuger og kurfyrster. Han havde været kurpfalzisk minister, senere blev han den egentligt ledende minister hos kurfyrsten af Bayern. Han døde 1.8.1800 som bayerisk statsminister.

Farbroderen, *Ferdinand von Hompesch-Bollheim*, f. 9.11.1744 i Düsseldorf, kom allerede 12 år gammel til Malta, blev page hos stormesteren for Johannitterordenen*), steg gradvis og var i 15 år østrigsk gesandt ved ordenen. Da stormester Rohan døde i 1797, blev han selv stormester efter henstilling fra det østrigske hof, den første stormester af tysk fødsel. Han var ikke militært indstillet, og da Napoleon på togtet til Ægypten i 1798 landede på Malta, var forsvaret forsømt.

---

*) Ordenens oprindelse går tilbage til før korstogtidens erobring af Jerusalem, hvor den ellers især virkede. Dens fane var et hvidt kors i en rød dug og er antagelig oprindelsen til Dannebrog.

Den uovervindelige fæstning blev overgivet til Napoleon næsten uden kamp. En fransk officer – andre siger, at det var Napoleon selv – bemærkede, at det var »heldigt for erobrerne, at der var nogen inde i fæstningen, som kunne lukke op, ellers havde man meget vanskeligt kunnet komme ind«. Franskmændene besad øen og fæstningen indtil 7.9.1800, da den blev overgivet til englænderne, efter at disse havde belejret den i to år. Ferdinand von Hompesch, der blev den sidste stormester, slog sig ned i Montpellier, hvor han kun fik ubetydelige smuler af sin pension, og han døde i året 1805.

Den før omtalte Karl Frantz von Hompesch, rigsfriherren, havde i det første af sine to ægteskaber 7 børn. Den ældste, *Karl von Hompesch*, blev født i året 1760 på Bollheim. Det er denne, hvis liv og skæbne her skal følges.

Den næstældste, *Johann Wilhelm*, friherre *von Hompesch*, var en udmærket repræsentant for den ansete familie. Han fulgte i faderens fodspor og nåede til endnu højere anseelse end denne. Han blev født 14.9.1761 og tidligt bestemt til den gejstlige stand, hvor han allerede 11 år gammel fik præbende af domstiftet i Speier og 13 år gammel yderligere af domstiftet i Eichstädt. Han gik over i statstjenesten, deltog i fredskonferencen i Rastadt som repræsentant for hertugdømmerne Jülich og Berg i 1797. Han beklædte forskellige høje stillinger og tillidsposter og endte som øverste minister hos kurfyrsten af Bayern, senere kong Maximilian Joseph. Han havde flere ministerposter under sig samtidigt og beklædte flere vigtige stillinger i den urolige tid, da Napoleon omordnede europakortet. En tid var han endog statholder af Bayern i kongens sted. Han døde 9.11.1812, rimeligvis overanstrengt af det ansvarsfulde arbejde. Hans dygtighed og retskafne karakter skaffede ham talrige venner og beundrere, deriblandt kronprinsen, den senere kong Ludwig I, som i et af sine digte mindedes sin ven (2).

Af de øvrige søskende skal nævnes *Christian Joseph*, domherre i Trier. Han døde på Haiti af gul feber, da han var med i broderen Karl von Hompesch's regiment som engelsk oberstløjtnant.

Endnu en broder, *Ferdinand*, født 1767, optræder flere gange i denne beretning. Også han blev britisk officer, kavallerigeneral og ejer

af et beredent jægerregiment (1). Karl og Ferdinand virkede ofte i fællesskab. Han blev gift med en datter af den engelske admiral Hugh Christians, overkommandant på »Det gods Håbs Forbjerg«. – I 1799 blev et pengespørgsmål mellem de to brødre afgjort af retten, men alligevel indsatte Karl sin broder Ferdinand som hovedarving og eksekutor af sit testamente.

En søster, *Isabella Charlotte Antoinette Sophie baronesse von Hompesch*, blev gift med den tredje viscount *Bolingbroke* som dennes anden hustru. Hun havde bryllup med ham to gange, først i Østrig, medens han og hans første hustru var separerede. Da denne døde i 1803 holdt Bolingbroke igen bryllup med baronesse von Hompesch i 1804 (19). Hun døde 1848 i Torquay. Et sted meddeles, at hun ingen børn havde. Men i Karl von Hompesch's testamente nævnes en søn, Karls gudsøn, Charles St. John, der betænkes med en pæn sum penge (G).

Broderen Ferdinand havde i to ægteskaber fem børn, hvoraf en søn blev gift med Anna Stolberg, af den adelige familie Stolberg, som også har været knyttet til Danmark på forskellig vis.

Der var i høj grad krigeriske traditioner i familien Hompesch. I slaget ved Blenheim i 1704 kæmpede en af forfædrene tappert i Marlborough's hær, han erobrede som ryttergeneral flere franske estandarter, der nu hænger i Westminster Hall. – Denne general kæmpede i øvrigt dér side om side med danske ryttersoldater, de omtaltes af Winston Churchill som soldater, der aldrig svigtede. – I 1705 benyttede Marlborough engang Hompesch som forhandler med den hollandske regering, han nød i høj grad Marlboroughs tillid. (17). I øvrigt har der været flere berømte mænd i kirkens og statens tjeneste.

De politiske forhold i Mellemeuropa

Lidt kendskab til de politiske forhold i Mellemeuropa er nødvendig for at forstå baggrunden for Karl von Hompesch's optræden. I Østrig var Maria Theresias søn Joseph blevet kejser over de østrigske arvelande (Joseph II, 1780–90, Leopold II, 1790–92, begge brødre til Marie Antoinette af Frankrig). Joseph II var besat af tanken om at

reformere sine lande fra grunden af, dels ved at frigøre bønderne fra adelens egenrådighed, dels ved at fortyske de af arvelandene, som talte andre sprog; han ville danne en tysktalende enhed. Derfor satte han sig ud over Ungarns særlige stilling, undlod at lade sig krone til konge af Ungarn, bortførte endog den gamle ungarske krone, Stephanskronen, til Wien. Men derved krænkede han dybt den ungarske adel, der opstod en stærk nationalfølelse og ønsket om at blive uafhængig af Østrig, med genoplivelse af ungarsk sprog, kultur og klædedragt.

I 1787 indlod kejseren sig sammen med Rusland i krig med Tyrkiet, den frygtede arvefjende. Men krigen gik yderst uheldig. Under denne modgang så især kongen af Preussen, Frederik Wilhelm II, lederen af det tyske fyrsteforbund, en mulighed for at svække Østrig og selv overtage den dominerende stilling i det tysk-romerske rige. Det var i denne situation, at *Karl von Hompesch* en overgang havde en førende stilling som en af de mest aktive af de utilfredse ungarske magnater, han var Joseph II's hovedmodstander i Ungarn. Det var meget nær ved, at han havde fået held til at sætte krigen i gang fra Preussens side mod Østrig i 1789–90 for at opnå Ungarns frihed og selvstændighed.

Hans virksomhed er i dens fulde omfang først blevet kendt ved to historikers undersøgelser mere end 100 år efter, at begivenhederne fandt sted. (3 og 4).

Karl von Hompesch bliver ungarer

Karl von Hompesch, den ældste søn af rigsfriherren på Bollheim (3), har rimeligvis som dreng været en uregerlig knægt, men han har også optaget meget af tidens frihedstanker og modsætning mod enevoldsherskerens domineren. Faderen har nok fundet det rigtigst at lede ham ind på den militære løbebane, han fik ham allerede i 15 års alderen, i 1775 eller 1776, optaget i den kejserlige og kongelige østrigske armé.

Han har tidligt vist sig lærevillig og dygtig – et sted angives det, at han allerede i den preussiske kong Frederik II's tid har vist tapperhed, men nærmere herom er ikke oplyst. Han har sikkert især gjort

tjeneste i ungarske hærafdelinger. Ungarn og dets farverige adel tiltrak ham med uimodståelig magt, og han knyttede sig mere og mere til landet. I 1780-erne skænkede kejseren ham ungarsk indfødsret som anerkendelse. Men Karls far var imod hans overgang til det ungarske folk, han nærmest forstødte sin søn af den grund.

I løbet af kort tid havde Karl erhvervet sine nye landsmænds anseelse som en af de mest glødende patrioter. Han opholdt sig mest i Gömörer comitatet, hvis beboere af taknemlighed, fordi han var parat til at ofre liv og gods for sine standsfællers frihed, siges at have valgt ham til vice-gespan (3), dvs. comitatets næstøverste chef. Hele sit liv bevarede von Hompesch troskab mod sit nye land, Ungarn.

Mennesket Karl von Hompesch

Lad os se, hvorledes han tog sig ud i samtidens øjne. Han var af undersøgsig, firskåren skikkelse. Hans grå øjne havde et skarpt, næsten stikkende blik, han bar briller til stadighed, ikke bare ved læsning og skrivning, hvilket dengang var meget usædvanligt. Han har været meget nærsynet og har måttet anstrenge sine øjne, selv om de var væbnede med briller. Han anlagde efter ungarsk skik schnurrbart og bar med forkærlighed ungarsk nationaldragt, der netop på grund af den nationale bevægelse fik en opblomstring (3).

Uniformen bestod for hans og hans fællers vedkommende af en hvid pels med rig, gylden snorebesætning, brun kantning, gul vest med dobbelte epauletter og røde benklæder.

Han talte og skrev flere sprog, tysk var hans modersmål, ungarsk må han have behersket, desuden fransk og engelsk samt latin. Han har utvivlsomt fået en god uddannelse. Han var impulsiv, let til begejstring, men også stridbar og rethaverisk. Nogle talte om hans stormfuldt tøjlesløse natur, der var i stand til de største udskejelser, andre mente, at han på grund af sin åbenhed, kraft og handlelygtighed var kaldet til at udrette store ting. Hans største last var vistnok spillelidenskab, og han har heller ikke været tilbageholdende ved drikkebordet.

Han var kendt som *illuminat*, medlem eller tilhænger af en svær-

merisk sekt med tilknytning til frimurerne, opbygget efter jesuitisk mønster. Denne sekt ville bringe dyd og fornuft til herredømme i verden – det skulle synes et prisværdigt formål. Den fik stor udbredelse i Mellemeuropa, men i 1784 blev den forbudt og forfulgt i Bayern.

Karl von Hompesch var ugift, såvidt det kan oplyses, men han havde en illegitim datter i Ungarn.

Bedømmelsen af ham er naturligvis stærk afhængig af, om det er tilhængere eller fjender, der udtaler sig. I en indberetning af den østrigske politiminister, der er hans slægtning, kaldes han en »bekendt frihedssværmer«, der er indstillet på alle slags forvovne foretagender. På grund af sin begavelse og evne til at forstille sig er han meget farlig og intrigant. Han beskyldes endog for at være i stand til at rydde både kejseren og tronfølgerne af vejen for at nå målet. Politiministeren var loyal mod sin kejser og upåvirket af familieskabet.

Karl von Hompesch og løsrivelsesbevægelsen i Ungarn

Meget tidligt er han blevet fremtrædende blandt de utilfredse ungarske magnater, som vendte sig mod indskrænkningerne i deres rettigheder og fortyskningen af deres land. Denne hans tilbøjelighed til at gå mod østrigske interesser medførte, at han i den kejserlig-kongelige østrigske armé blev forbigået ved avancement trods hans anseelse som en dygtig officer, derfor tog han sin afsked med rang af ritmester, dog med tilladelse til i krigstider atter at måtte indtræde i hæren.

Efter at være ophørt med at være aktiv officer havde han forskellige planer, ville først tage til Konstantinopel, men pludselig ændrede han beslutning, rejste med sin broder Ferdinand til London, angiveligt for at knytte handelsforbindelser. Det er det eneste, som er oplyst om, at han skulle have beskæftiget sig med handel som erhverv. Men han må have haft en vis tilknytning til England, idet han ved en vis lejlighed, hvor politiet rapporterede om en af de sammensvorne, benævnes som »en englænder« (3). Rimeligvis har han allerede det år, 1787, haft hemmeligt ærinde, idet det senere oplystes, at man havde tænkt

sig at tilbyde en engelsk prins den ungarske krone, Karl von Hompesch har da skullet føre de indledende forhandlinger. Han søgte at blive forestillet ved hoffet, men forgæves, den østrigske gesandt modarbejdede ham. Han talte om, at han ville skænke Prinsen af Wales en pragtfuld historisk berømt kårde. Den skal have tilhørt Stephan Batory, i 1500-tallet fyrste af Siebenbürgen og konge af Polen.

Hans ophold i London blev ikke langvarigt. Da han hørte, at Østrig var kommet i krig med Tyrkiet, tog han hjemefter for at tilbyde sin tjeneste. Det ser ud som en kovending og ikke i samklang med hans hemmelige planer. Men en genindtræden i den kejserlig-kongelige østrigske armé havde han som før nævnt betinget sig, og han følte sig først og fremmest som soldat og officer. På hjemvejen samlede han i Bollheim et frikorps. Men en afgørende vending skete, da han i januar 1788 indfandt sig hos kejseren i Semlin og tilbød sin tjeneste. Kejseren afslog hans hjælp. Det krænkede von Hompesch på det dybeste, og nu indtrådte, hvad han selv kalder sit livs skæbnesvangre moment, nu stillede han sig afgjort på de sammensvornes side, eller rettere – påstod han senere – lod han sig overtale til at påtage sig ledelsen af bevægelsen, de afgørende skridt for at løsrive Ungarn fra Østrig. Han hævdede, at det tidligere kun havde drejet sig om at bevare de rettigheder, som kejseren var i færd med at berøve de ungarske magnater.

Årsagen til kejserens afslag var sikkert, at han på det tidspunkt havde modtaget et brev fra en angiver, der fortalte om Karl von Hompesch's virksomhed blandt de utilfredse adelsmænd. Kejseren anmodede sin politimester, grev Pergen, vistnok fætter til Hompesch, om at foretage omhyggelige undersøgelser og at holde ham under observation for at fremskaffe sikre beviser. Angiveren havde meddelt, at von Hompesch var en meget farlig mand. (3).

At han virkelig har været en lumsk attentatmand er der ingen beviser for. Men det er sikkert, at von Hompesch havde fjender inden for den østrigske regering.

Han skred nu til de vidtrækkende planer. Forholdet mellem Østrig og Ungarn artede sig i det følgende år som en tvekamp mellem kejser Joseph II og Karl von Hompesch. Det endte med, at begge tabte.

Planerne gik ud på at få kongen af Preussen til at erklære Østrig krig, og hertug Karl August af Sachsen-Weimar, den ledende inden for det tyske fyrsteforbund, havde man nu udset til at overtage den ungarske krone. Forholdene syntes gunstige, den preussiske konge havde længe ønsket at erobre den førende stilling over de tyske og østrigske lande. Det østrigske Flandern havde ved oprør nået en ret fri stilling, idet det med held bekæmpede Østrig, og da kejseren fik hænderne bundet i den uheldige krig mod Tyrkiet, skulle der være gode muligheder for oprettelse af et selvstændigt Ungarn.

Karl von Hompesch har været meget virksom. Iagttagere har bemærket, at han forklædt indfandt sig ved septemvirernes hemmelige rådslagninger. Agitationsmateriale blev udsendt, og instruktioner og nødvendige dokumenter udfærdigede. Der blev lagt plan om at skaffe en ny ungarsk krone – i stedet for den, som Joseph II havde bortført til Wien – hvortil enhver dame skulle bidrage med et lille smykke, hver bonde med et pengestykke for at give den et præg af noget fælles helligt.

På et vist tidspunkt modtog von Hompesch i Buda eller Pest en anonym skrivelse på engelsk fra Beograd med opfordring til at redde sig hurtigst muligt. Kejseren havde givet befaling til at arrestere ham ved passende lejlighed uden at vække opsigt. (3).

Men hverken mod eller omtanke manglede han, hans sendelse til de tyske fyrster var aftalt. De nødvendige dokumenter skulle en anden af de sammensvorne i to kister bringe over grænsen ad en anden vej.

Selv rejste han under falsk navn, men han blev nøje iagttaget, da han tog fra Buda-Pest med Weimar og Berlin som mål. Ved Wiens toldgrænse blev han arresteret. I to måneder, fra 4. jan. til 7. marts 1789 sad han i hårdt fængsel og havde egentlig opgivet at slippe levende ud. Men ingen sikre beviser kunne fremskaffes. De papirer, som han skulle benytte i Tyskland, blev eftersøgt hos den medsamensvorne, men de var allerede tilintetgjort, så snart det rygtedes, at han var arresteret. Hompesch indrømmede intet andet end almindeligheder. Kejseren undlod klogeligt at foretage flere arrestationer for at undgå udløsning af oprøret. Karl von Hompesch nedlod sig til bønligt at bede kejseren om frihed, han lovede ydmygt aldrig at foretage

sig noget mod kejseren. Det endte med, at han af mangel på bevis blev løsladt, men det blev forbudt ham nogen sinde at vende tilbage til de østrigske arvelande.

I fængslet havde han forberedt sig på at skulle ende på skafottet. Han havde derfor udarbejdet en henvendelse til folket. Og ved hjælp af buksespændets torn havde han på stumper af papir skrevet nogle vers, deriblandt følgende: *Hic passus Hompesch pro patria mille dolores. Fata ruant! Nobilis causa catenae fuit!*

Kejseren havde vist sig mild over for ham, han stolede på det løfte, von Hompesch som adelsmand havde afgivet. Men denne overtrådte det straks – senere forsvarede han sig med, at løftet var afgivet under tvang. Kejseren kunne med god grund føle sig bedraget, idet hans modstander netop nu iværksatte sine planer. Karl von Hompesch følte sig mere bundet til at befri sit nye fædreland fra kejserens despotiske reformer og fortykningen af landet.

Karl von Hompesch i Tyskland 1789–90

Uden de nødvendige dokumentationer nåede von Hompesch til hoffet i Weimar og fik foretræde for både hertugen og dennes ven og statsminister Goethe. De var begge dybt interesserede i tilbuddet om kongekronen. Mærkeligt er det at tænke sig, at hvis planen lykkedes, så skulle Goethe, den tyske digterfyrste, ledsage hertugen til Ungarn som hans minister.

Karl von Hompesch blev anmodet om først at tage til hertugens onkel, hertugen af Braunschweig, der skulle anbefale von Hompesch til sin svoger, kong Frederik Wilhelm II af Preussen. Efter at have opnået det ønskede hos hertugen af Braunschweig rejste han videre til Potsdam, hvor han førte indgående forhandlinger med kongens to førende ministre, Hertzberg og Bischofswerder.

På hjemvejen forhandlede han atter med hertug Karl August og Goethe, hvorefter han tog hjem til faderen på slottet Bollheim. Herfra sendte han en skriftlig rapport om sin rejse. (4). Goethe konciperede derefter med egen hånd en skrivelse til kongen af Preussen på hertugens vegne.

Det var den preussiske konges hensigt at sætte angrebet på Østrig i værk i foråret 1790. Men i Goethes skrivelse på hertugens vegne er der en smule forbehold, da han har fået lidt mindre tillid til von Hompesch, dels på grund af hans alt for åbne udtalelser på et offentligt sted, dels på grund af hans spillelidenskab, han »spillede mere bort, end han ejede«. Det var Hompesch's impulsivitet, hans mangel på evne til at holde styr på sin tunge, når han var sammen med drikkebrødre, og hans spillelidenskab, »ein Erz-Spieler«, en spillefugl er han, der bidrog til at svække den tillid, han ellers havde erhvervet sig i de allerhøjeste kredse. Dog mente man både i Preussen og i Sachsen-Weimar, at hans tilbud var værd at overveje, der skulle stadig forberedes krig mod Østrig. Karl von Hompesch og Paul von Bek kan være nyttige som «brandstiftere» i Ungarn, hvis kongen beslutter sig til krig.

Karl von Hompesch gled noget tilbage for den anden forhandler, von Bek, der var kommet med nye papirer i stedet for de tilintetgjorte. De skulle begge have deltaget i forhandlingerne i Potsdam i november 1789 med Frederik Wilhelm II, men von Hompesch indtraf først nogle dage efter Paul von Beks bortrejse, idet et brev var blevet tilbageholdt. Han planlagde da at fortsætte til Varsjava for også dér at arbejde for sagen. Men da en grev Kraszinski var rejst dertil i samme ærinde, nøjedes von Hompesch med atter at tage tilbage til Weimar og derfra hjem til Bollheim, hvor han var blevet nogenlunde forsonet med sin far.

En tid rejste von Hompesch under navnet vinhandler Karl Meyer, ligesom også von Bek havde et dæknavn, idet man som formål med besøget angav, at hertugen af Sachsen-Weimar skulle udnævnes til »chef for vinhandlerkompagniet«.

I vinteren 1790 opholdt hertug Karl August sig sammen med Goethe en tid ved de preussiske manøvrer i Schlesien som forberedelse til den forestående krig. Man søgte også at få England med, men William Pitt d. y. afslog.

Endnu i juli og august 1790 var von Hompesch parat til at rejse til Ungarn for at rejse oprøret. Politiet i Ungarn var alarmeret for at fange ham. Det forlyder, at han forklædt i kvindedragt havde ledsaget

den preussiske gesandt til Bukarest i Rumænien, hvor man søgte at opspore ham. Man kunne tiltro ham enhver list og forvovenhed.

Men situationen havde nu ændret sig i Ungarn. Umiddelbart før sin død havde Joseph II tilbagekaldt alle sine reformer i Ungarn og dermed tilintetgjort sit livs arbejde, og hans efterfølger, broderen Leopold II (1790–92), bekræftede dette. Den ungarske adel dominerede igen landet, der var ikke mere grund til oprør, og verdens opmærksomhed blev mere og mere optaget af begivenhederne i Frankrig, den store revolution.

Karl von Hompesch havde mere end nogen anden bidraget til magtaternes sejr. Men for ham selv betød det ikke nogen vinding, tværtimod. Han var og blev forvist fra de østrigske arvelande og fra sit kære Ungarn.

Han forsøgte endnu en gang at blive genoptaget i den kejserlige-kongelige østrigske armé, men hans virksomhed som sammensvoren stillede en uoverstigelig hindring i vejen for at kunne vende tilbage. Det ser ud til, at alene han af alle de sammensvorne kom til at bøde for oprøret.

Foruden at han »uanset sin slette levevis« må afvises, siger en beretning, at han er »fuldstændig nærsynet« og endog må gå med briller på gaden.

Det østrigske kejserdømme blev altså ikke omstyrtet ved von Hompesch's anslag dengang – det kom til at vare endnu i 128 år, til 1918.

Eduard Wertheimer slutter sit værk om von Hompesch med følgende ord: »Hans navn bliver for bestandig forbundet med kampen mod Joseph II's centralistiske planer og brydningerne for opretholdelsen af en forfatning, hvis levedygtighed i dens daværende form ganske vist allerede på den tid betvivledes af en betydelig del af ungarske patrioter«.

Atter i Tyskland

Efter at Karl von Hompesch som landsforvist havde forladt Ungarn og Østrig, færdedes han igen i Tyskland, vistnok oftest i ungarsk dragt. Hans virksomhed som ungarsk oprører og forkæmper for ade-

lens privilegier blev ikke ukendt. I vinteren 1790–91 sluttede han sig til kredsen hos grev *Reventlow* i Emkendorf i Holsten, »greveforening«, hvor han prangede med sin ungarske sabel. Han havde »i Brabant med ridderlig deltagelse forsvaret den verdslige og gejstlige adel – senere trak han sværdet mod de utilfredse irlændere«, således udtrykte digteren J. H. Voss det senere, da denne havde vendt sig mod kredsens aristokratiske holdning. (10). Hompesch har også stået en litterær og politisk kreds nær, »Hainbund«, eller Göttinger Dichterbund. J. H. Voss og brødrene greverne Christian og Frederik Stolberg, de to sidste gav sig også af med digterkunst, stod begge kredsen nær. Gennem Emkendorf-kredsen kom han i en vis forbindelse med danske kredse. Augusta Louise, Stolbergernes søster, blev statsmanden A. P. Bernstorffs anden hustru, og Frederik Stolberg havde i to år været dansk gesandt i Berlin. Disse familier sammen med mange andre af tysk-dansk afstamning var bærere af en forfinet europæisk kultur. Nationale modsætninger var endnu kun i sin allerførste spirende begyndelse, den ungarske bevægelse, som Hompesch støttede, var måske den første. Man hyldede en følelsesfuld litteratur, læste englænderen Young's »Nattetanker« (der har været forbilledet for færingen Hans Jacobsen Debes' »En Enkemands Natte-Tanker over sin Kones Grav«, 1769), Rousseau og andre.

Frederik Stolberg hyldede den tyske ungare i *Musenalmanach* 1792 med følgende digt, der senere blev optaget i et stort værk: »Deutsche Nationallitteratur«.

An Karl Freiherr von Hompesch

Rüstiger, den
kränzende Jugend schmückt,
den Mannheit mit Kraft
gürtet und edleren Trotz,
der die tönende Leier
liebet, den Säbel noch mehr.

Höre den Landsmann! dich rief
freundliche Panonia,
nennte dich Sohn,
öfnete mütterlich den Schoss
dem Fremdling, vertraute, wie wenige, dir;
und berauscht von edlem Tokai
des Freiheitsgefühls
schmiegtest du dich an die Brust
der Heldenmutter.

Og således videre i 17 uregelmæssige strofer i et eksalteret og svulstigt sprog.

Den i Tyskland særdeles velkendte digter *Johan Heinrich Voss* havde været ven med især Frederik Stolberg, men vendte sig mod kredsens snævre opfattelse. Dens »frihed« bestod i opretholdelsen af et aristokratisk herredømme. Frederik Stolberg gik desuden over til katolicismen, hvilket vakte stor opsigt. Voss's skrift »*Bestätigung der Stolbergischen Umtriebe*« er et angreb på den tidligere ven og på von Hompesch. »Den tyske baron Hompesch syntes ham (Stolberg) den mest værdifulde af slægtledet, da han til fordel for de ungarske ridders frihed tog til sværdet mod Tysklands kejser«, dvs. kejseren i Wien. Voss spørger, om det var for at befri de undertrykte og lidende, at Hompesch trak sit sværd? Nej, det var for at bevare magnaternes frihed mod Joseph II's bestræbelser for det almene vel. Han spurgte »hvor dyrt den herre solgte sin hud på torvet«, idet han fra England modtog mange tusind pund sterling.

Alt sammen er det udtryk for de talrige interessemodsætninger i Europa på den tid, da kampen stod mellem den franske revolutions omvæltende ideer og de aristokratiske familiers modstand, og især de forvirrede åndelige, økonomiske og militære forhold i Tyskland. De indviklede dynastiske forbindelser og arveforhold var desuden langt mere afgørende for stillingtagen, krig og fred end de nationale bevægelser. Først under og efter napoleonstidens verdenskrig tog nationalfølelsen fart og skabte nye problemer. Der var endnu en lang, lang vej til folkenes ideer om demokratiske pligter og rettigheder.

Familien Hompesch's tilknytning til greverne Stolberg blev senere fortsat, idet grevinde Anna Stolberg ægtede en søn af Karls broder Ferdinand.

I preussisk tjeneste

Karl von Hompesch kunne ikke mere vende tilbage til hverken Ungarn eller Østrig. Den østrigske regering søgte at få ham udleveret som fange, men det ville den preussiske konge ikke gå med til. Han sendte da sin østrigske ritmesterbestalling tilbage og trådte i Frederik Wilhelm II's tjeneste, kongen havde brug for officerer og for hans kendskab til ungarske forhold.

I begyndelsen var von Hompesch kongens adjutant á la suite, i kongens følge. Senere blev han aktiv major. Der var afspænding mellem Østrig og Preussen, men nu trak det op til militære begivenheder i Frankrig. De mange adelige flygtninge, emigranterne fra den store franske revolution, fik nabolandene i våben mod Frankrig. Preussen og Østrig fik fælles interesse, og Preussens konge var ude på at skaffe sig en billig gevinst. Det blev til et felttog ind i Frankrig.

Felttoget i Frankrig 1792

Under dette felttog førte Karl von Hompesch et husarregiment og desuden en bataljon af de sorte husarer, også kaldet dødningshovedhusarerne. Han fik her lejlighed til at vise sin rådsnarhed og førerevne. Ved sit personlige vovemod vandt han hurtigt sine husarers og kongens tillid. Engang befriede han med personlig bravour sin generals søn, der var faldet i fransk krigsfangenskab og erhvervede sig generalens påskønnelse. – En anden gang hentede han sammen med en vagtmester og fire af sine husarer en fransk soldat ud af en opstillet fransk bataljon, lagde ham tværs over sin hest og bragte ham til hovedkvarteret, hvorved han imødekom et ønske af kongen om sikker efterretning om fjendens stilling.

Under en rekognoscering, som han foretog, trængte han ind i en af franskmændene besat grænseby, og som bevis på, at han havde været

der, omhuggede han med egen hånd byens nye, spinkle frihedstræ. I alle franske byer havde man som symbol plantet et frihedstræ.

Hertugen af Sachsen-Weimar deltog i denne tyskernes krig mod det revolutionære Frankrig. Goethe var med ham, ikke af tilbøjelighed, men indbudt som hertugens ven og selskabsbroder. Om dette felttog og i særdeleshed om tyskernes afgørende nederlag i slaget ved Valmy 20. september 1792 udtalte Goethe: »Her og fra i dag begynder en ny epoke i verdenshistorien«.

Under felttoget mødte von Hompesch endnu en gang Goethe. Denne skildrer det i sin bog »Kampagne in Frankreich«. Bogen blev først skrevet mange år senere ud fra hans egne korte notater og mange andre kilder, derved kom Hompesch til at figurere under et forkert navn, »der abenteuerliche Grothaus« eller »Grothus«. Goethes kommentatorer har godtgjort, at dette navn er en erindringsfejl, manden, der optrådte ærefuldt og dristigt ved den lejlighed, var Karl von Hompesch. (7).

Goethe skriver: »Den 31. august om morgenen var jeg i en sovevogn, da jeg halvvågen hørte nogen støj ved læderforhængene, og da jeg åbnede dem, så jeg hertugen af Weimar, der forestillede mig en uventet fremmed. Jeg kendte straks den eventyrlige Grothaus (dvs. von Hompesch), der var villig til også her at spille mellemmand. Han ville påtage sig den farlige rolle at opfordre Verdun til overgivelse. Han var kommet i vor fyrstelige anførers følge for at udbede sig en stabstrompeter. Denne var blevet beordret til foretagendet og glædede sig til en sådan udmærkelse.

Vi hilste på hinanden, erindrede på det fornøjeligste gamle mærkværdige oplevelser, og Hompesch skyndte sig at udføre hvervet. Da det var udført, havde vi megen morskab deraf. Man fortalte, hvorledes han med trompeteren foran og husaren bag sig var redet hen ad vejen, men folkene i Verdun, der var sansculotter, kendte ikke folkeretten og havde beskudt ham med kanoner. Han havde da fæstet et hvidt lommetørklæde til trompeten og befalet at blæse endnu kraftigere. Han blev mødt af en kommandoskare og med tilbundne øjne ført ind i fæstningen, havde holdt smukke taler, men intet opnået.

Og yderligere at man efter verdens almindelige skik med utaknem-

lighed forstod at forringe den ydede tjeneste og at berøve den foretagssomme mand æren.

Det er dog ikke rigtigt, at han forblev uden anerkendelse for sine bedrifter. I hvert fald fortæller han selv senere (B), at han modtog af kong Frederik Wilhelm II personligt ordenen Pour le Mérite. »Jeg var den første preussiske officer, som modtog ordenen i denne krig«. Det ville heller ikke have lignet ham at finde sig i at blive forbigået. Han kunne godt selv minde om sine bedrifter og endog udbede sig en høj orden, når han mente den tilkom ham som værdighedstegn, f. eks. da han foreslog at rejse til Varsjava i sin militære mission.

I engelsk tjeneste

Da Preussen efter nederlaget i slaget ved Valmy 1792 trak sig ud af Frankrig, har det rimeligvis ophørt med militær virksomhed. Hompesch har da fundet tilværelsen for rolig i Preussen. Allerede i 1793 er han faktisk også i engelsk tjeneste, idet han af hertugen af York i dette år blev opfordret til at hverve et regiment husarer og et jægerkorps til fods. Og i 1794 har han deltaget i krigen i Holland på engelsk side med sit regiment. England havde i krigen mod Napoleon (den varede fra 1793 til 1815) søgt at angribe Frankrig gennem Holland, men felttoget forløb uheldigt. Englænderne og deres fremmede hjælpetropper blev i løbet af 1794 drevet nordpå i Holland og ind på tysk område, en virkelig katastrofe truede den engelske hær. I april 1795 evakueredes de sidste engelske og fremmede tropper fra egnen omkring Ems.

Karl von Hompesch havde dannet sit regiment, og det gjorde god fyldest, det sagdes, at det var et af de bedste af de fremmede. – Men i kampen ved *Boxtel* 14. september 1794 i den sydlige del af Holland havde de franske tropper under general Pichegru overrumplet en fremskudt post af den engelske hær, havde taget to bataljoner af Darmstadt-hesser til fange. Deriblandt var Karl von Hompesch's jægerkorps, der blev hugget ned, og von Hompesch og hans adjudant taget til fange. Fortescue (16) fortæller: »Dette var et slemt uheld, for disse tropper havde hidtil optrådt beundringsværdigt«.

I biografien (1) af Hompesch meddeles, at han først efter freden i Basel 1795 trådte i engelsk tjeneste. Dette er forkert, og andre dateringer er ligeledes forkerte. Hompesch har selv ved modstridende meddelelser givet anledning til adskillige fejl. Der angives, at han sad i Temple-fængslet i Paris i rædselstiden, medens Robespierre herskede. Dette er ikke rigtigt, Robespierre blev guillotineret 27. juli 1794, Karl von Hompesch blev taget til fange i september 1794. Han meddeler, at han blev behandlet hårdt i mange måneder, mens han var fange i disse »vilde tider«. Da han imidlertid angav at være preussisk officer – hvilket han også var – blev han frigivet. I virkeligheden var han trådt i engelsk tjeneste uden at have løst sig af den preussiske. Da han var nået til grænsen i Elsass nær ved Rhinen, blev han atter arresteret som engelsk officer. Imidlertid reddede han sig fra huset, hvor han sad fanget, gennem dettes skorsten, over et stråtag og nåede ved at svømme over Rhinen til dens højre bred. Her traf han en østrigsk soldaterkammerat i en forpost, og blev af denne forsynet med det nødvendige for at komme til England.

Hompesch har indtaget en dobbeltstilling i disse år, hans navn findes flere gange i rapporter både fra den preussiske ambassadør i London og i engelske militære meddelelser. At han har været i engelsk sold samtidigt med, at han stod i den preussiske konges tjeneste er sikkert. Det ser ud til, at han ikke har taget i betænkning at søge derhen, hvor der var mulighed for at komme i krig og kamp.

Fortescue meddeler (16), at i februar 1794 blev fyrsten af Salm's og Hompesch's husarer autoriserede. Og den 6. marts 1794 meddeler den preussiske ambassadør til kongen af Preussen, at »major, grev von Hompesch, tilknyttet Deres Majestæts armé, befinder sig i London og forhandler om at hverve et troppekorps i Englands sold«. Det var som fører for disse, han i september 1794 blev taget til fange ved Boxtel.

Men fra engelsk side var man ifølge Fortescue blevet træt af at yde subsidier til Østrig og Preussen for tjenester, som aldrig blev ydet. Man hvervede i stedet derfor tropper alle steder, hvor det var muligt, derfor gik man direkte til de tyske hververe. Disse fremmede var ofte ikke meget værd, men til stadighed høres det, at Karl von Hompesch's husarer var blandt de allerbedste og pålideligste. Han har haft udmær-

kede førerevner. Da han begyndte at hverve tropper til tjeneste i Vestindien, svigtede hans soldater ham ikke, skønt det ellers var kendt som en yderst risikabel tjeneste at være soldat i disse tropeege.

Disciplinen inden for hærene var meget hård og streng, pisk hørte til dagens orden. Det meddeles, at soldater, der var idømt pisk som straf, kunne slippe for denne, hvis de ville lade sig sende til Vestindien. Hompesch fik sine soldater med dertil uden vanskeligheder.

Krigen i Vestindien

England førte denne verdenskrig mod det revolutionære Frankrig og senere mod Napoleon på flere fronter foruden på havet. Når resultatet i Holland 1794 blev så dårligt, skyldtes det rimeligvis spredning af hærene og især de uhyggelige tab i årene 1793–97 i Vestindien. Både Frankrig og England anså besiddelsen af de vestindiske øer som nødvendig på grund af produktionen af sukker, rom og kaffe. Dog kom anstrengelserne og tabene næppe til at svare sig. En engelsk forfatter siger, at Englands mangel på styrke i årene 1793–98 kan siges med to ord: *Saint Domingo*. I det hede klima måtte man regne med fuldstændig fornyelse af enhver bataljon hvert andet år – en enkelt hed sommer kunne udlette hele styrken, især på grund af den gule febers hærgen.

Øen *Hispaniola* eller *Haiti* er en ø i Vestindien, en af de store Antiller. Øen er nutildags ligesom på den franske revolutions tid delt i to dele, den spanske del Santo Domingo mod øst, den franske del Saint-Domingue mod vest. Nutildags er de to uafhængige republikker, *Haiti* (dvs. højt land) mod vest og den *Dominicanske Republik* mod øst.

På den tid, som beskæftiger os, var der ca. 20.000 hvide plantage- og slaveejere og ca. 200.000 slaver, desuden en del mulatter, kreoler etc., hvoraf en del var slaveejere. Der blev stadig bragt nye slaver til øen, og plantageejerne levede i en evig frygt for opstand.

Ved den franske revolutions udbrud i 1789 kom der store uroligheder i den franske del, idet erklæringen om menneskerettighederne blev kendt, især fra 1791. En enkelt farvet personlighed spiller den

mest fremtrædende, tragiske og tiltalende rolle i de følgende 10–12 år, negeren *Toussaint l'Ouverture*, den første af en bemærkelsesværdig række negerledere. Han havde været slave på en plantage på den nordlige slette. Han har været en klog og sympatisk personlighed, der ved sin herres velvilje havde erhvervet sig betydelig kultur, en politisk leder af høj rang. Ved de opstående uroligheder blev han fører for en af de mange plyndrende bander, som strejfede om på sletten. Da krigen brød ud mellem Spanien og Frankrig trådte han i spansk tjeneste som kongelig lejesoldat og samlede en styrke på 4000 irregulære, men meget effektive negertropper. Englænderne greb tidligt ind i begivenhederne i Vestindien for at erobre de franske øer, og de støttedes af de franske plantageejere, der frygtede negrenes frihed. Da Toussaint i 1794 blev foruroliget af englændernes fremskridt og dermed faren for genoprettelsen af slaveriet, deserterede han fra den spanske hær med sine tropper og tilbød den medtagne og beskæmmede franske republikanske hær sin tjeneste.

Toussaint blev hurtigt den dominerende skikkelse, han vandt respekt til alle sider, også ved sin militære ledelse. I 1798 havde han udmattet de engelske invasionshære så meget, at den engelske øverstkommanderende var tilfreds med at trække sine stærkt reducerede styrker ud af landet efter en overenskomst, der indbefattede en handelstraktat. Toussaint optrådte her som en uafhængig hersker, og i virkeligheden var han det også. En eventyrskæbne til i disse urolige tider. Han kommanderede en hær, der var ham inderligt hengiven og nød endog venskab fra mægtige folks side. Det var hans venskab med den fremragende amerikanske præsident *John Adams*, som sikrede ham de skibe og forsyninger, han behøvede for at bekæmpe englænderne.

I de følgende år begyndte han opbygningen af det ødelagte land. Han fik de forhenværende slaver tilbage til arbejdet på plantagerne, affattede en konstitution, der er bemærkelsesværdig og klog. Og han proklamerede sin egen stilling som livsvarig.

Men Napoleon ville genindføre det gamle system med slaveri. Dette lod sig ikke gøre, så længe Toussaint herskede. Øen måtte generobres militært.

En meget betydelig hær under general Leclerc, Napoleons svoger, begyndte på opgaven i 1802. Det blev ligesom for englænderne en bekostelig affære på grund af den gule feber. Toussaint blev ved forræderi taget til fange, man svigtede alle løfter til ham, og han blev sendt til Frankrig, hvor han døde i fængslet i Besançon i 1803.

Leclerc døde selv af feberen, og hans efterfølger måtte overgive sin yderst medtagne hær til englænderne.

Disse begivenheder kom Karl von Hompesch til at deltage i en kort tid. I 1793 landede engelske tropper i Saint-Domingue. Men tropesygdommene slog hårdt, allerede i 1794 var den engelske styrke næsten ophørt med at eksistere. Der blev de følgende år sendt store forstærkninger, eller rettere erstatninger for de døde og svækkede, deriblandt mange udenlandske. I 1795 nævnes af udenlandsk kavalleri Hompesch og Irwing, 1400 mand, samt en mængde fodfolk, resterne af dem, som havde tjent under hertugen af York i Holland. – I juni 1796 ankom Hompesch's husarer, sandsynligvis de af Karls broder Ferdinand von Hompesch i den førstes navn samlede hvervede folk. De ankom imidlertid uden heste, og de protesterede mod at blive anvendt til fods, ifølge kontrakten skulle de kun gøre tjeneste til hest.

Og sygdommene hærgede dem såvel som alle andre tropper.

Den 1. juli 1796 meddeles, at af de ca. 5300 fremmede tropper var de 2100 syge, kun 3200 tjenstdygtige. Især den frygtelige gule feber hærgede, men også andre tropesygdomme, der forårsagede betændelse i tærne og tab af disse og svære skinnedensår. Såvel hæren som flåden var lammet af sygdommene.

Karl von Hompesch meddeler selv (B), at det i Tyskland lykkedes ham at holde sammen på sine tropper, selv om det blev bekendt allerede flere måneder forud, at de skulle til Vestindien. Under sit ophold i England blev han anmodet om at hverve flere tropper. Ifølge et brev (D) skrevet 10. juni 1796 fra London til grev Fekete i Wien, skulle han til Vestindien nogle uger senere. Hans tropper var allerede blevet overført i januar 1796. De nye tropper, som ankom i juni 1796, må da være dem, som broderen Ferdinand havde hvervet. Endnu en broder, Christian Joseph, ledsagede tropperne som oberstløjtnant.

Karl von Hompesch beretter selv: »Jeg anstrengte mig til det yderste for at bevare tropperne i henhold til general Simbo's ønske, hvilket hans ordrer og breve udviser. På Saint Domingo mistede jeg min broder og mellem 30 og 60 officerer og omkring 900 mand af mit regiment, og den gule feber bragte mig selv til gravens rand. Jeg har været to år om at komme til kræfter«.

Hvor meget hans tropper har udrettet er det næppe muligt at afgøre. I 1798 opgav englænderne som nævnt kampen og forlod øen. Hompesch angives at være rejst til England over De forenede Stater.

Englands tab under krigen i Vestindien har været uhyggeligt store, ifølge Fortescue lidt under 100.000 mand, halvdelen døde, resten til stadighed uegnet til tjeneste. England var svækket, endda uden resultat af nogen betydning.

Ekspeditionen til Holland i 1798

Den hjemkomne von Hompesch har trods svækkelsen ikke kunnet holde sig i ro. I 1798 forsøgte den engelske øverstkommanderende, hertugen af York, en særlig ekspedition til Holland for at ødelægge en kanal fra Brügge til Ostende, hvori fjendtlige skibe kunne færdes som forberedelse til invasion i England. Tropper blev landsat 19. og 20. maj 1798, og dokporte blev sprængt. Men det viste sig umuligt atter at blive indskibet, englænderne mistede 1100 mand fanger og 160 dræbte. Hompesch har været med her som frivillig, muligvis med eget skib således som omtalt i hans biografi. (2).

Umiddelbart derefter, den 25. maj 1798, kom det til vilde oprør i Irland og senere landsætning af 1000 mand franske soldater ved Mayo. Muligvis har Karl von Hompesch også været med her for at slå invasionen tilbage, det stemmer med den tyske forfatter J. H. Voss' bemærkning. (10).

Den 14. september 1799 havde hertugen af York udnævnt ham til generalløjtnant. Men denne udnævnelse var ikke »gazetted«, dvs. offentliggjort; i den anledning indgiver han en lang klage til hertugen i 1802 med fremhævelse af sine fortjenester.

I mellemtiden fik han i 1800 tilladelse til at rejse til Tyskland for at se til sin fader og hjemmet. Faderen havde testamenteret godset og slottet til en yngre broder, skønt Karl von Hompesch var den ældste. Men Jülich var under fransk herredømme, og da Karl deltog i krigen mod Frankrig, ville sikkert alle familiens ejendele være blevet konfiskeret af franskmændene, hvis Karl havde arvet dem. Han forsøgte også at komme videre til sit elskede Ungarn. Datteren skulle giftes med en officer, og brylluppet var blevet udsat til faderen kunne være med. Han fortsatte rejsen, men fik ikke lov at slippe ind i Ungarn eller Østrig, trods ydmyge bønner derom.

Skønt han mødte med anbefaling fra den engelske regering, fra hertugen af York og fra den østrigske gesandt i London og desuden selv kom med rang af engelsk general, blev han standset ved Nussdorf. Han giver dyre løfter for at få lov til at overvære sin datters bryllup. Kejser Frantz I lod sig personligt alle hans papirer forelægge og afgjorde, at han ikke skulle imødekommes. Han blev afvist ved Wiens porte.

Men kejseren havde god grund til at afvise. Hompesch havde allerede mindst én gang brudt sit æresord. Og hans breve og skrivelser indeholder jævnligt fordrejelser og urigtige påstande. Han omgås sandheden med megen letsindighed.

I en lang skrivelse, »Statement of Services«, 1802, til den engelske øverstkommanderende, hertugen af York og Albany, klager han over, at den af hertugen selv givne udnævnelse til generaløjtnant ikke er blevet officielt stadfæstet, idet krigsminister Windham, »min personlige fjende«, nægtede det. Mærkelig er en meddelelse om, at da han var i østrigsk tjeneste, blev han af mr. *Pitt* udnævnt til kaptajn i det 60. regiment (formentlig 1787), men en slægtning i den østrigske ambassade, grev Rothenhahn, umuliggjorde dette. Han fortæller yderligere, at han i østrigsk tjeneste var med bl. a. i krigen mod Tyrkiet. Dette er helt usandt (se side 11). Tværtimod, kejseren afslog at benytte sig af von Hompesch og hans 100 mand lejetropper, sikkert fordi kejseren havde erfaret noget om den farlige mands virksomhed imod sig til fordel for Ungarns uafhængighed.

Om Hompesch selv er ophavsmanden til omtalen i et stort tysk biografisk leksikon (1), vides ikke. Heri skrives: (Han) »sejlede med den hollandske helteekspedition i et 50 tons fartøj, som han selv ejede, på et tidspunkt, hvor intet engelsk fartøj kunne eller ville holde søen«. Det drejer sig om ekspeditionen 1798. Men ordene om den engelske flådes kryben i skjul er nok lidt ved siden af.

Hompesch i England, retssager og stridigheder

At von Hompesch har været en udpræget soldatertype, en condottière, fremgår af hele hans liv. Han var hurtig til at melde sig, når der var udsigt til kamp og fare, og det spillede mindre rolle på hvis side han kæmpede. Han var rethaverisk og opfarende, tilbøjelig til at blive krænket og aggressiv.

Af de folk hans broder Ferdinand hvervede i Tyskland, dels »chasseurs á pied«, dels »mounted riflemen«, dannede i alt 3–400 kernen i en bataljon på øen Wight. Det var den første regulære britiske bataljon officielt bevæbnet med rifler. I regimentsmuseet i Winchester har man en »Hompesch rifle«; og som erindring om de tyske riffelmænd bruges endnu deres kommandoord på march »butts up« (kolben op).

Men rimeligvis har Karl von Hompesch ikke, trods gentagne ansøgninger, kunnet få lov at gøre aktiv tjeneste, bortset fra hans frivillige deltagelse i Holland og måske Irland. (E).

Han synes at være blevet en udpræget kværvulant og kom til at figurere i flere retssager. I alle hans skrivelser er der klager af personlig art og anklager. I 1799 førte han en proces mod sin broder Ferdinand for ikke at have gjort rede for de penge, som han fik til hvervning af soldater i Tyskland. I sit testamente, hvor der også er klager mod forskellige personer, gør han dog denne broder til universalarving. I 1807 er han indkaldt som vidne i en retssag, han mødte med »det mest enorme par moustacher«, bemærkes der. Denne retssag førte til en retssag mod ham selv, hvor han blev idømt en bøde på 500 pund sterling for krænkelser og fornærmelser. Processen gav anledning til en bog af *W. C. Empson*: »*The Trial of Baron Hompesch for a Libel*«, London 1808. Denne bog har det hidtil været umuligt at opdrive, eksemplaret i British Museum gik til grunde under Blitzten i Verdenskrig II.

Injurieprocessen gav i øvrigt anledning til en bemærkelsesværdig karrikatur af den berømte *Gillray*. Processen fandt sted i Maidstone Assizes 1807, hvor Hompesch blev krydsforhørt af *Garrow*. Han blev dømt for obscøn og indecent injurie. – Karrikaturen er det eneste hid-

A HOME-PUSH or Witness Browbeating Council.

til fundne portræt af Hompesch. En tegning af *Adam Buck*, portræt af Hompesch, udstillet af The Royal Academy 1808, er ikke fundet.

I øvrigt var han en uforbederlig spiller, hvilket heller ikke er gået stille af. Han omtales i en biografi om den kendte forfatterinde *Mary Russell Mitford* af *Vera Watson* (23). Mary Mitford var datter af dr. George Mitford, som ruinerede sig ved spil. Datteren forsørgede ham, men levede hele tiden i bekymring for faderen, der aldrig bestilte noget virkeligt, men alligevel havde evne til at færdes i de bedste kredse og blandt politikere. Datteren råder ham fra at spille med »tilfældige spillere som baronen eller i inferiøre klubber som den, du nu søger«.

Efter en nats spil *vandt* dr. Mitford fra baron Hompesch 2025 pund sterling, eller rettere von Hompesch anerkendte i et kuriøst brev i november 1803 at skyldte ham denne sum:

»*Nine Elms*, Battersea Fields, fredag aften.

Generalløjtnant Hompesch sender hilsen til dr. Mitford. Har fundet hans brev til morgen, da han vendte hjem, og for at

lindre den kloge ængstelse (»prudent anxiety«), som udtrykkes deri, anerkender han herved sin gæld til doktoren på 2025 pund sterling, hvilket sammen med mr. St. Quintins vidnesbyrd vil være mere end tilstrækkeligt bevis i tilfælde af noget uheld eller ulykkestilfælde, som doktoren forudser, kunne hænde for general Hompesch i det korte tidsrum det varer at få opsat et lovmæssigt dokument (»instrument«), hvilket baron Hompesch har lovet. Mr. Mitford kan fuldt ud stole på, at generalen vil få det udført i overensstemmelse med den mundtlige aftale mellem doktoren og ham. Og hvilket dokument han så vil lægge i mr. St. Quintin's hænder til doktoren i tilfælde af hans fraværelse fra byen«.

Dr. Mitford modtog ikke sine penge, derfor indgav han to år senere en klageanmeldelse til retten. Doktorens »kloge ængstelse« over for baron Hompesch synes at være berettiget.

Den mest omfattende retssag er den, som Nolsøe-Poul fik rejst mod ham. Denne omtales andetsteds.

Man kan nok hævde, at i retssagen om plyndringen af Tórshavn fik Karl von Hompesch en værdig modstander. Havde Nolsøe-Poul ikke – med støtte af den danske konsul i London Jens Wolff af firmaet Wolffs & Dorville (24) – rejst klage mod ham, aflagt et fældende vidnesbyrd og er blevet troet, så er det måske tvivlsomt, om den langvarige retssag i det hele var blevet gennemført. »Brillemænd«s vilde og voldsomme anklager mod von Loebner har vel ved deres form snarere skadet von Hompesch selv. Har han virkelig tænkt sig, at han skulle få tilladelse til enten at hænge von Loebner på en rå eller at piske ham korporligt? Nej, hans forsvar for plyndringen er for svagt, og det er da heller ikke blevet taget for gode varer.

Retssagen, der fik betydning for Færøerne, kom yderligere til at danne præcedens for tilsvarende ulovlige handlinger i krigstid.

Efter alt at dømmes har man i England – efter hans hjemkomst fra Vestindien – ikke ønsket Hompesch som krigsdeltager trods hans mod og den anerkendelse for disciplin og kampdygtighed, som hans udenlandske korps roses for. Han skriver (B): »Not succesful in my various

repeated applications for active service in my own military profession, I thought – not being allowed to do so on land – I might at least try to fight His Majesty's enemies at sea».

Han købte sig et skib og fik kaperbevilling. Han regnede med at kunne erobre danske handelsskibe. På grund af nærsynethed kunne han, skønt ejer, ikke selv få førertilladelse. På listen over besætningen er han opført som skibspræst.

Kapervirksomheden blev en fiasko. Hans optræden på Færøerne gav ham et grundskud, det betegnedes i 1811 som røveri, og det røvede gods blev tilbageleveret.

Karl von Hompesch døde 1812, ca. 52 år gammel, i sit hus i

Datchet, Buckinghamshire, nær Windsor. Hans testamente fra samme år er ikke uden interesse. Først tilbagekalder han et testamente fra 1811 og dets codicil, en dame og hendes datter er åbenbart betænkt for godt i dette, nu bebrejder han dem, at de har forladt ham, da hans helbred blev forringet, og han havde behov for deres hjælp. Men længere nede testamenterer han dem alligevel ret betydelige summer til mindegaver. Samme dames mand eftergiver han en gæld på 3000 pund sterling (spillegæld? – man spillede åbenbart ikke om peber-nødder), og sønnen får en gave på 100 guineas til indkøb af en kårde eller et andet tegn på venlig erindring. Der nævnes mange personer, i alt skænkes ca. 9000 pund sterling. Et beløb på 500 pund sterling gives til hans søstersøn og gudsøn Charles St. John, søn af lady viscountess Bolingbroke, til af ham at blive brugt eller misbrugt (»free and unrestrained... used or misused«) straks efter at han er fyldt 12 år.

Hvad der findes ud over de ca. 9000 pund arver hans broder Ferdinand (mod hvem han havde ført retssag om pengesager) som hovedarving og eksekutor foruden hans ejendomme i Tyskland, Frankrig eller Italien.

Han døde som engelsk generaløjtnant. Men der angives ikke, om han har engelsk indfødsret. Under retssagen i 1808 omtales han som ungarsk undersåt.

I testamentet omtales specielt et meget værdifuldt gyldent sværd (eller kårde), som testamenteres til en god ven. Antagelig drejer det sig om den kårde, som han i 1787 ikke fik lov at overrække Prinsen af Wales. Det vides imidlertid, at der på den tid i Ungarn blev fremstillet nogle lignende sværd til de ungarske sammensvorne, der var interesseret i deres farvestrålende uniformer og våben.

Karl von Hompesch synes at være forblevet trofast mod sine ungarske fæller. Men ellers har hans tilbøjeligheder ført ham derhen, hvor der var udsigt til krigshandlinger og militær fortjeneste. Han har været en dygtig og dristig officer og i begyndelsen en heldig forhandler på højeste plan, men mistede alligevel anseelse på grund af spillidenskab og antagelig anmassende og pralende adfærd. En overgang synes han optaget af visse sekteriske strømninger. Hans impulsivitet har medført mange omskiftelser i hans omtumlede liv. Det ser ud til, at der efterhånden er sket en vis ændring i hans karakter eller væremåde, i hvert fald træder en vis side af hans væsen, landsknægten, efterhånden mere frem. I England kan han ikke harmonere med de engelske aristokraters optræden, han mister anseelse. En udtalt stridbarhed og endog grovhed gør sig gældende i det daglige liv. Hans skriftlige meddelelser er ikke sjældent upålidelige i detaljer, enkelte gange ligefrem usande. Han forblev ugift og kan derfor have savnet nogen korrektion og mildnelse af sit væsen, medens hans søskende, der også søgte til England, giftede sig ind i højtstående aristokratiske kredse.

Hans kurve er tydeligt nedadgående. Fra en virksomhed som krigsstifter på allerhøjeste plan i Centraleuropa ender hans liv med en engelsk domstols misbilligelse for at have røvet privat gods på Færøerne.

Man kan ganske vist nok mene, at der ikke var nogen virkelig forskel i moralsk henseende på motiverne i de to planer. Det er vel også tvivlsomt, om de er værre eller bedre end dem, som er drivkraften i visse privatkapitalistiske foretagender i vore dage.

Karl von Hompesch er en af de eventyrskæbner, der berettes om på den franske revolutions og napoleonskrigenes tid, da en ny menneskeopfattelse begyndte at gøre sig gældende. Han var på den gamle tids side, gik ind for den gamle adels privilegier, og han tabte. Hans omtumlede liv giver et vist indblik i den tids brydninger og voldsomme begivenheder. Berøringen med Færøerne og historiske færøske personligheder er en ikke uvæsentlig detalje i hans historie.

Af slægten von Hompesch zu Bollheim

Wilhelm Degenhart, g. m. Christina Elisabeth von Leik.

1 søn: Karl Kaspar, Freiherr von Hompesch, g. m. Anna Maria Katharina v. d. Horsch.

1 søn: Johann Wilhelm, Frh. v. H., g. m. Isabella von Bylandt zu Rheidt.

- 3 sønner: 1) Frantz Karl,
fader til »brillemanden«.
2) Karl Arnold,
domherre i Liége.
3) Ferdinand Joseph,
stormester på Malta,
f. 9.11.1744, d. 1805.

Frantz Karl Freiherr von Hompesch zu Bollheim, g. m. Antoinette von Hocke

7 børn: 1) *Karl*, 2) Johann Wilhelm, 3) Christian Joseph, 4) Isabella, 5) Ferdinand Ludwig samt 2 børn, hvorom intet vides.

1) Freiherr *Karl von Hompesch* zu Bollheim, f. 1760,*) »brillemanden«. Fulde navn ifølge hans testamente: Charles Theodore Joseph Anton Baron Hompesch, Lieutenant-General in His Majesty's Service. Ugift. Død 1812.

---

*) Karls fødselsår angives omkring 1740 (Meyers Lexikon, 7. Auf. 1926) og 1760 (Eduard Wertheimer: Baron Hompesch (3, s. 654), det sidste må være rigtigt.

- 2) Frh. v. H. Johann Wilhelm, f. 14.9.1761 i Bollheim, d. 9.12.1809 i München.
- 3) Frh. v. H. Christian Joseph, domherre i Trier, d. 1796 på St. Domingo som engelsk oberstløjtnant.
- 4) Isabella C. A. S. von Hompesch, g. 1804 m. 3. Viscount Bolingbroke, d. 1848.
- 5) Ferdinand Ludwig, greve von Hompesch, f. 1767,
  - g. 1. g. m. en datter af admiral Hugh Christians, overkommandant på »Kap det gode Håb«.
    - 1 søn: Wilhelm, f. 1799, greve von Hompesch, k. og k. ritmester, g. m. grevinde Anna Stolberg, f. 1802.
    - 1 datter.
  - g. 2. g. m. grevinde Nesselrode Ehreshoven.
    - 2 sønner: 1) Paul, 2) Ferdinand og 3) og 4) to døtre.

LITTERATUR OG TRYKTE KILDER

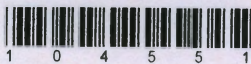
- 1) Ersch u. Gruber: *Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften u. Künste*, 2. Section X, 1833. Trykkested ?.
- 2) *Allgemeine deutsche Biographie*, Bd. XIII, 1881. Trykkested ?.
- 3) Wertheimer, Eduard: *Baron Hompesch und Joseph II. Mitteil. d. Institut f. Österreich. Geschichtsforsch. Ergzbd.* 6, s. 649–681. Innsbruck 1901. (Hovedværket om Hompesch).
- 4) Gragger, Robert: *Preussen, Weimar und die ungarischen Königskrone. Ungarische Bibliothek* 6. Berlin u. Leipzig 1923.
- 5) *Goethe Jahrbuch*, 20. Bd., Frankfurt a/M. 1899. S. 144–152. (Paul Bailleu: *Herzog Karl August, Goethe und die ungarische Königskrone*).
- 6) *Goethes Werke. Vollständige Ausgabe in vierzig Theilen. Berlin–Leipzig–Wien–Stuttgart.* 26. Theil. *Kampagne in Frankreich.* U. å.
- 7) Roethe, Gustav: *Aus Goethes Campagne in Frankreich 1792. Eine philologische Untersuchung aus dem Weltkriege*, s. 85. Berlin 1919. (Citeret efter nr. 4).
- 8) Lerchenfeld, Gustav von: *Geschichte Bayerns unter König Maximilian Joseph I.* Berlin 1854.
- 9) *Deutsche Gräfenhäuser der Gegenwart.* Leipzig 1852.
- 10) Voss, Johann Heinrich: *Bestätigung der Stolbergischen Umtriebe, nebst einem Anhang über persönliche Verhältnisse.* Stuttgart 1820.
- 11) L. C. P. D. V.: *De l'Afrique et les Chevaliers hôpitaliers de St. Jean de Jérusalem.* Paris 1818.
- 12) Porter, Whitworth: *A History of the Knights of Malta or the Order of the Hospital of St. John of Jerusalem.* London 1958.
- 13) *l'Ouverture, François D. Toussaint: Mémoires du General Toussaint l'Ouverture, écrites par lui même.* Paris, Saint Denis 1853.
- 14) Parry, J. H. and P. M. Sherlock: *A Short History of the West Indies.* London 1956.
- 15) Seghers, Anna: *Brylluppet på Haiti. Levende litteratur.* Kbh. 1951.
- 16) Fortescue, Sir John: *A History of the British Army, I–XIII, vol. IV, part 1 & 2, vol. V.* London 1915–1921.
- 17) Churchill, Winston S.: *Marlborough og hans tid, I–IV.* Kbh. 1949–52.
- 18) Jakobsen, Jakob: *Poll Nolsøe, Lívssøga og Irkingar.* Tórshavn 1912.

- 19) G. E. C.: *The Complete Peerage*. Vol. 2, p. 208. London 1912 (meddelt af J. F. West).
- 20) Empsom, W. C.: *The Trial of Baron Hompesch for a Libel*. London 1808 (referat).
- 21) *The Times*, 30th of July 1807. Spiller v. Sherwood.
- 22) *The Times*, 18th of March 1808. Sherwood v. Hompesch.
- 23) Watson, Vera: *Mary Russell Mitford*. London 1950.
- 24) Polak, Ada: *Wolffs & Dorville*. Oslo 1968. S. 108.
- 25) West, J. F.: *Brillumannin til verju*. *Annales societ. scient. Færoensis*, 17. bók. Tórshavn 1969.

UTRYKTE KILDER

- A: Chancery, C. 12/690/14. Bill and Answer 1799. Hompesch v. Hompesch.
 B: War Office, London 40/16. Statement of Services 1802.
 C: Royal Archives, Windsor Castle. Breve fra K. Hompesch.
 D: Egenhændigt brev fra K. Hompesch til grev Fekete, Wien, 10. juni 1796.
 E: Public Record Office, London. HCA/32/1688/5806 G: Baron Hompesch. Account of his Action in Faroe. 25. August 1808 (ved J. F. West).
 F: *Annals of The King's Royal Rifle Corps*. Regimental Headquarters of The Royal Green Jackets, Winchester (meddelt af Major C. J. Wilson).
 G: Last Will of Charles T. J. A. Baron Hompesch. 1812.

DIS-Danmark

1 0 4 5 5 1